

Τα κειμήλια, η μνήμη και η «αμοιβαιότητα» της ελληνοβουλγαρικής συμφωνίας: Ανοιχτά ερωτήματα για την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη

/ [Επικαιρότητα](#)

Η ανακοίνωση για την επιστροφή των 48 εκκλησιαστικών κειμηλίων από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα είναι ένα σημαντικό γεγονός. Είναι, όμως, και μια αφορμή για να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουμε την πολιτιστική κληρονομιά, την ιστορική μνήμη και τις εκκρεμότητες του παρελθόντος στις σχέσεις των δύο χωρών.

Στο διεπιστημονικό πρόγραμμα **Δράσεις Ιστορίας Μνήμης Πολιτισμού**, με έδρα την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη

και αντικείμενο τη χωρική και υλική διάσταση της μνήμης, καθώς και τη μελέτη των πολιτικών μνήμης, θεωρούμε σημαντικό να θέσουμε δημόσια ορισμένα ερωτήματα που αφορούν άμεσα την περιοχή και τη διαχείριση των δύσκολων πλευρών του παρελθόντος.

Στις 29 Σεπτεμβρίου 2026, το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού ανακοίνωσε την υπογραφή Μνημονίου Κατανόησης για την «αμοιβαία “κατάθεση” κειμηλίων ιστορικής αξίας». Σύμφωνα με την ανακοίνωση, η Βουλγαρία παραδίδει 48 κειμήλια, προερχόμενα από την Ιερά Μονή Παναγίας Εικοσιφοίνισσας, την Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών και την Ιερά Μητρόπολη Σερρών και Νιγρίτης, τα οποία, σύμφωνα με την ανακοίνωση, είχαν μεταφερθεί στη Σόφια το 1917. Από την πλευρά της, η Ελλάδα θα παραδώσει τα οστά που αποδίδονται στον Τσάρο Σαμουήλ, καθώς και το ανθρωπολογικό υλικό από τις τέσσερις σαρκοφάγους της Βασιλικής του Αγίου Αχιλλείου. Προβλέπεται ακόμη η συνέχιση των διαπραγματεύσεων για άλλα ιστορικά αντικείμενα «αμοιβαίου ενδιαφέροντος». Τι σημαίνει, όμως, η «αμοιβαιότητα» και ποιο προηγούμενο μπορεί να δημιουργήσει για άλλες διεκδικήσεις αρχαιοτήτων και κειμηλίων που απομακρύνθηκαν ή συλήθηκαν σε περιόδους κατοχικής βίας;

Η σύνδεση ανθρώπινων λειψάνων με υλικά πολιτιστικά αγαθά φέρνει στο ίδιο πλαίσιο δύο υποθέσεις τελείως διαφορετικής ιστορικής αφετηρίας και φύσης. Κάθε μία από αυτές θα έπρεπε να μπορεί να εξετάζεται αυτοτελώς, με βάση τα ιδιαίτερα ιστορικά, θεσμικά και πολιτισμικά δεδομένα της. Η διάκριση αυτή έχει, επίσης, σαφή ηθική διάσταση. Η αναζήτηση, η ταυτοποίηση και η αξιοπρεπής ταφή ανθρώπινων λειψάνων συνδέονται με τον σεβασμό προς τους νεκρούς και τη μνήμη των κοινοτήτων τους. Δεν είναι το ίδιο πράγμα με την επιστροφή ενός χειρογράφου, μιας εικόνας ή ενός άλλου πολιτιστικού αντικειμένου. Τα ανθρώπινα λείψανα δεν θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται ως «διαπραγματευτικό χαρτί». Αντίστοιχα, η επιστροφή κειμηλίων που απομακρύνθηκαν από συγκεκριμένους τόπους σε συνθήκες κατοχής δεν θα έπρεπε να συνδέεται με την παροχή ενός αντισταθμίسمatos στο πλαίσιο μιας λογικής αμοιβαιότητας. Η προέλευση, η ιστορική τεκμηρίωση και οι συνθήκες απομάκρυνσης κάθε αντικειμένου οφείλουν να αποτελούν τη βάση για την εξέταση κάθε σχετικού αιτήματος.

Έχει σημασία και η γλώσσα με την οποία παρουσιάζεται η συμφωνία. Η ελληνική ανακοίνωση αναφέρει ότι τα κειμήλια «είχαν μεταφερθεί στη Σόφια το 1917», χωρίς να προσδιορίζει περαιτέρω τις συνθήκες της μεταφοράς. Η βουλγαρική πλευρά δίνει έμφαση στην επιστροφή των οστών του Σαμουήλ «στην πατρίδα του» και στη σημασία της συμφωνίας για τις σχέσεις των δύο χωρών, χωρίς να γίνεται αναφορά στην ιστορική προέλευση των κειμηλίων που επιστρέφονται. Όταν

πρόκειται για αντικείμενα που συνδέονται με περιόδους πολεμικής και κατοχικής βίας, οι λέξεις δεν αποτελούν λεπτομέρεια: ερμηνεύουν το παρελθόν και προσδίδουν νόημα στις πράξεις του παρόντος.

Υπάρχει, όμως, και ένα ζήτημα που αφορά άμεσα την περιοχή μας. Οι Μητροπόλεις Δράμας και Ξάνθης ανέφεραν ότι πληροφορήθηκαν την υπογραφή του Μνημονίου από τα ΜΜΕ, παρότι εδώ και δεκαετίες διεκδικούν την επιστροφή εκκλησιαστικών κειμηλίων. Η Μητρόπολη Ξάνθης και Περιθεωρίου σημείωσε μάλιστα ότι ο επαναπατρισμός τους πρέπει να βρίσκεται «έξω από κάθε λογική ανταλλαγής». Το γεγονός ότι άμεσα ενδιαφερόμενοι εκκλησιαστικοί φορείς ενημερώθηκαν για τη συμφωνία από τα μέσα ενημέρωσης δεν μπορεί να θεωρηθεί δευτερεύον. Όταν ένα κειμήλιο συνδέεται ιστορικά με έναν συγκεκριμένο τόπο και τη μνήμη μιας κοινότητας, οι φορείς αυτού του τόπου δεν μπορούν να απουσιάζουν από τη συζήτηση για τη διαχείριση και την επιστροφή του.

Η σημερινή Ελλάδα και η σημερινή Βουλγαρία βρίσκονται σε μια πραγματικότητα διαφορετική από εκείνη του πρώτου μισού του 20ού αιώνα. Οι δύο κοινωνίες βρίσκονται πλέον σε καθημερινή επαφή, σε μεγάλο βαθμό μέσα από την ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων και τη διασυνοριακή κινητικότητα, ενώ η κοινή ευρωπαϊκή πορεία έχει δημιουργήσει νέους θεσμικούς δεσμούς. Οι σημερινοί πολίτες της Βουλγαρίας δεν μπορούν, ασφαλώς, να θεωρούνται υπεύθυνοι για πράξεις προηγούμενων γενεών. Αυτό, όμως, δε διαγράφει τις ιστορικές εκκρεμότητες ούτε αναιρεί την ανάγκη να τις συζητούμε.

Ακριβώς γι' αυτό έχει σημασία ποια στάση θα κρατήσουν οι θεσμικοί και πολιτικοί παράγοντες, οι φορείς της αυτοδιοίκησης και οι πολιτιστικοί φορείς της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, ιδιαίτερα στις πόλεις και τα χωριά όπου παραμένει ζωντανό στη δημόσια μνήμη το τραύμα των βουλγαρικών κατοχών. Η μνήμη αυτή δεν μπορεί να ανακαλείται μόνο στις επετείους, στις τελετές, στους πανηγυρικούς λόγους και στις καταθέσεις στεφάνων. Μόλις πρόσφατα, άλλωστε, η μνήμη αυτή βρέθηκε ξανά στο επίκεντρο των επετειακών τελετών της ευρύτερης περιοχής. Αν θέλουμε αυτή η μνήμη να έχει πραγματικό περιεχόμενο, πρέπει να μπορούμε να τη συζητούμε και όταν δύσκολα ζητήματα του παρελθόντος επανέρχονται στο παρόν.

Η επιστροφή των 48 κειμηλίων μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για την εξέταση και των υπόλοιπων διεκδικήσεων και, εφόσον συνοδευτεί από ιστορική αναγνώριση και αποκατάσταση, να συμβάλει σε μια ουσιαστικότερη σχέση μεταξύ των δύο χωρών και λαών. Για να συμβεί αυτό, η μνήμη χρειάζεται να παραμείνει ακριβής και παρούσα, χωρίς αποσιωπήσεις και εργαλειοποιήσεις, ενώ ο διάλογος οφείλει να είναι ανοιχτός, ειλικρινής και χωρίς συμψηφισμούς.